

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

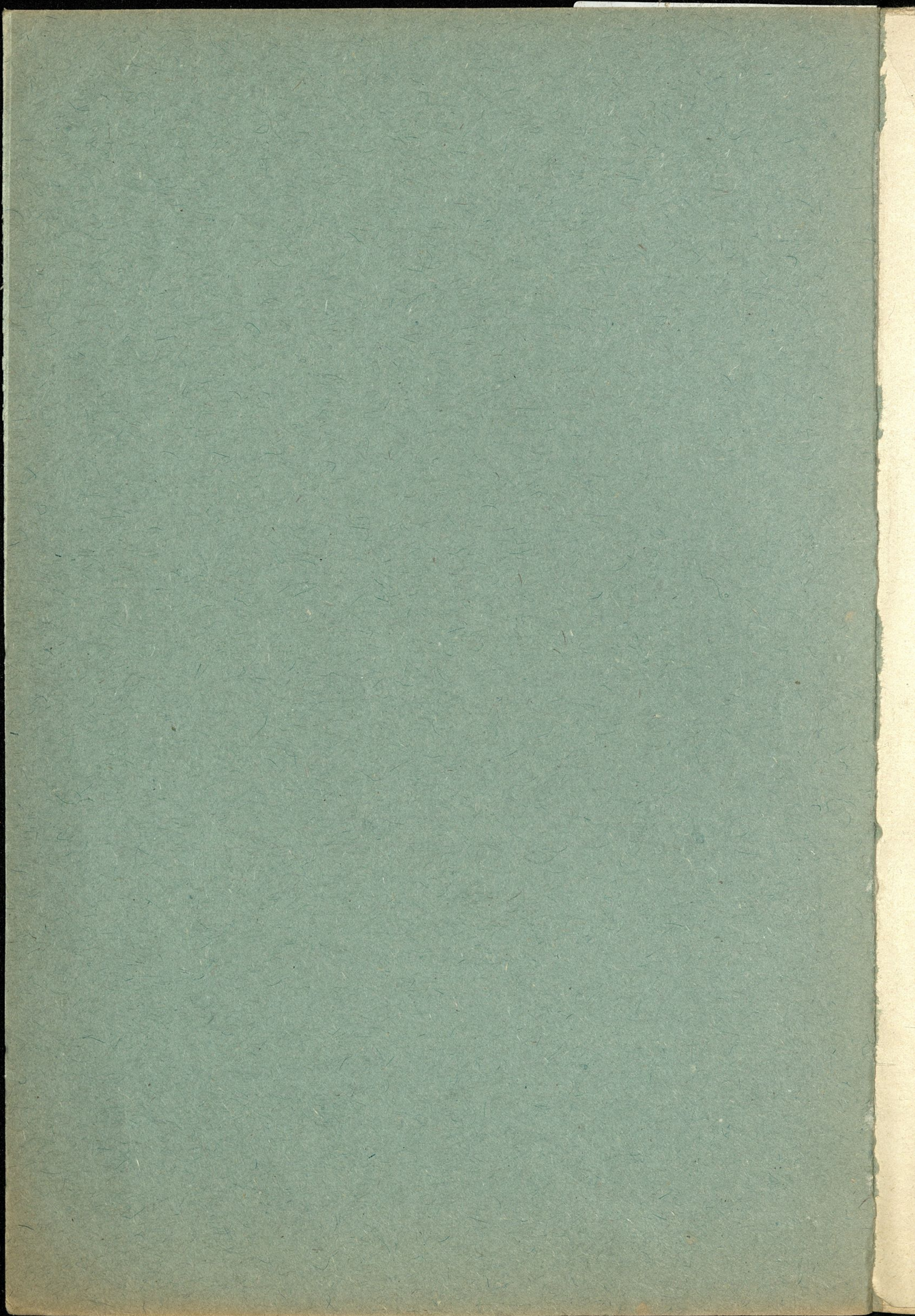
DS

II 270 854

397300308

COBISS ©

Melitta Pivec-Stelè

DNEVNIK HENRIKA COSTE O KONGRESU SVETE ALIANSE
V LJUBLJANI 1821

Ljubljanski kongres Svete alianse 1821 ima svoje mesto v zgodovini Svete alianse, npr. v Mauricea Bourquina *Histoire de la Sainte Alliance*¹. Kot epizoda je omenjen v dnevniku Friedricha von Gentza², v spomnih Klemensa Wenzla Lotharja Metternicha³, v Zgodovini slovenskega naroda Josipa Mala⁴ in v Duševnih profilih naših preporoditeljev Ivana Prijatelja⁵.

Specialno posvečena kongresu so kronološko naštetata dela: Peter von Radics, *Metternich und Gentz auf dem Laibacher Congresse*⁶, Janko Barlè, *Ljubljanski kongres l. 1821* v dnevniku zagrebškega škofa Maksimilijana Vrhovca⁷, Ottmar Hegemann, *Aus den Tagen des Laibacher Kongresses*⁸ in Vladimir Šenk, *Kongres Svete alianse v Ljubljani*⁹, monografija; v leposlovju pa še Ivan Tavčar, roman *Izza kongresa*.¹⁰ Kot sodobna vira je treba podčrtati *Laibacher Zeitung* 1821, januar-maj, in rokopis Henrika Coste o ljubljanskem kongresu Svete alianse 1821, ki bo predmet naše študije.

Prej, ko preidemo na rokopis, pa hočemo na kratko analizirati prispevke navedenih domačih avtorjev. Peter von Radics poda res to, kar naslov članka pove: to, kar sta Metternich in Gentz v svojih dnevnikih, pismih in spomnih o ljubljanskem kongresu zabeležila. Radics uporablja tudi notice iz *Laibacher Zeitung*. Iz tega gradiva prinaša tim. družabne prireditve, političnih in vojaškihotic ne omenja, glavno so mu vtisi Metternicha in Gentza.

Janko Barlè je objavil iz latinsko pisanega dnevnika zagrebškega škofa Maksimilijana Vrhovca tisti del, ki se nanaša na ljubljanski kongres. M. Vrhovac je bil v Ljubljani le od 6. do 14. II. in je zabeležil poleg zunanjih prireditev v glavnem številne obiske, ki jih je sprejel in napravil ne le pri vladarjih in diplomatih, temveč tudi pri domačinih (npr.

¹ Genève 1954, 509.; 283—313.

² Tagebücher, Leipzig 1873—1874; II 380—416.

³ Aus Metternichs nachgelassenen Papieren, Wien 1880—1884; IV, 421—440.

⁴ Najnovejša doba, Celje 1928; 284—298.

⁵ Ljubljana 1921; LZ 49, 80—81.

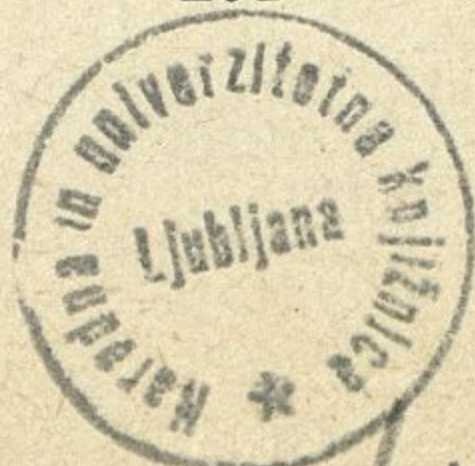
⁶ Laibach 1892, Argo I, 88—91, 117—122.

⁷ Ljubljana 1911, Carn II, 239—248.

⁸ Laibach 1914, 48.

⁹ Ljubljana 194., 179 + (II).

¹⁰ Ljubljana LZ 1905—1908.

Bussatti, Hohenwarth, Auersperg itd.). J. Barlè je bil mnenja, da so v mali Ljubljani bile gotovo nevšečnosti zaradi stanovanj, prehrane in drugih skrbi za toliko gostov; ta misel pa je bila zmotna.

Ottmar Hegemann uporablja v svojem delu že Radicsa, Metternicha, Gentza, Laibacher Zeitung in Tavčarjev roman, glavni vir pa mu je dnevnik Henrika Coste, vendar, pravi Hegemann, da je v njem za notranje dogodke premalo tvarine. Omenja politične dogodke, v glavnem pa hoče podati sliko mesta Ljubljane, za katero so bili meseci kongresa bleščeča doba. Stanovanj ni manjkalo, temveč jih je še preostalo. Hegemann razlaga ta pojav s tem, da je plemstvo imelo mnogo stanovanj v Ljubljani. Cene živil so celo padle! Omenja tudi seznam udeležencev, ki jih je bilo 500. Glede sej kongresa misli, da so bile v cesarjevem stanovanju (v dvoru — vicedomski palači, kjer je sedaj univerza); ta misel pa je bila pomota.

V svoji Zgodovini slovenskega naroda prinaša Josip Mal v poglavju, posvečenem ljubljanskemu kongresu, pregled predzgodovine in delovanja kongresa, Ivan Prijatelj v svojih Profilih pa prav kratek splošen pregled kongresa.

Edino obsežno delo z notranjo sliko ljubljanskega kongresa je monografija Vladimira Šenka, ki koj v začetku ugotavlja, da so Slovenci kot komaj prebujen narod zasledovali le zunanje dogodke kongresa, čeprav je bila velika čast zanje, da se je nad 4 mesece o usodi Evrope odločalo v njih središču, v Ljubljani, izbrani zaradi bližine Italije. Šenk prvi uporablja poleg dotakratnih publikacij arhivalno gradivo, v glavnem Gentzove protokole kongresa, ki se hranijo v več izvodih v dunajskem državnem arhivu¹¹. Uporablja tudi notice v Laibacher Zeitung, zelo mršav vir, ker je bil list pod strogo cenzuro, v manjši meri tudi dnevnik H. Coste. Opiše nastanek Svete alianse: idealni predlog carja Aleksandra, spretna korektura Metternicha, podpis pakta 1815 po Avstriji, Rusiji, Prusiji, Angliji, 1818 še po Franciji, le papež je odklonil podpis. Dejansko je postala zveza orodje za zavarovanje obstoječega stanja s pravico do intervencije proti revolucionarnim pojavom.

Ljubljanskega kongresa se je udeležilo 10 držav: Avstrija, Rusija, Prusija, Anglija, Francija, obe Siciliji, Cerkevna država, Piemont, Toskana, Modena. Šenk predstavlja navzoče vladarje in glavne diplomate ter oriše heterogena stališča posameznih držav. Glavna naloga ljubljanskega kongresa, ki se je začel 10. januarja 1821, je bila dejanska izvedba že na prejšnjem kongresu v Opavi 1820 sklenjene intervencije proti konstituciji v Neaplju. Ta vojaška akcija je bila uspešno izpeljana, nato so kongres uradno končali 26. februarja. Po tem datumu pa je izbruhnila manjša revolucija v Piemontu, ki pa je bila hitro udušena. Pojavil se je še upor proti Turčiji v Moldaviji in Vlaški s knezom Aleksandrom Ypsilantijem, ki mu je car odklonil zaproseno podporo. Tako je trajal kongres dejansko do 22. maja. Pokazale so se razpoke

¹¹ L. Bittner, Gesamtinventare des Wiener Haus-Hof-u.-Staatsarchives I, Wien 1931, 441, 568 (fasc. 40, 41, 69).

med zahodnimi in vzhodnimi državami, vendar je bil ljubljanski kongres višek Svete alianse, višek absolutizma in višek Metternichovega osebnega uspeha.

Edino nasprotno mnenje glede Metternichove vloge zastopa M. Bourquin¹², ki pravi, da mož ni želel kongresov v Opavi in Ljubljani, ker je vedel za odklonilno stališče Anglije. Vendar je to osamljeno mnenje malo verjetno, posebno če se primerja z Metternichovimi spomini.

Zanimivo je, da so skoraj vsi navedeni avtorji črpali iz dnevnika Henrika Coste, o rokopisu samem pa ni specialne študije, čeprav je njegova usoda prav zanimiva. Naš namen je prav študija o njem.

C. von Wurzbach v svoji biografiji Henrika Coste¹³ našteva med njegovimi rokopisi dnevnik o ljubljanskem kongresu Svete alianse. Ta izvod, 1858 v lasti H. Coste, smemo označiti kot original. O njem je J. Mal v biografiji H. Coste domneval¹⁴, da je morda z drugo zapuščino Henrika in Henrika Etbina Coste prišel v petrograjsko knjižnico.

O. Hegemann pravi¹⁵, da je H. Costa 1825 po takratnem županu svoj rokopis predložil cenzuri pri guberniju, a ta cenzurni izvod je izginil brez sledu. Vsa vprašanja in prošnje, ustne in pismene, so bile zastonj, do leta 1846. Milena Uršič v biografiji Cornelije Schollmayr, hčerke Henrika Coste, pove¹⁶, da je Cornelija Schollmayr, ki je prevzela zapuščino očeta Henrika in brata Henrika Etbina, ker ni bilo tedaj ne pri Slovenski matici ne pri zagrebški akademiji zanimanja zanjo, 15. novembra 1875 od očetove in bratove zapuščine prodala 7 zabojev Imperatorski javni knjižnici v Petrogradu (danes Državna knjižnica Saltykova-Ščedrina v Leningradu).

V rokopisnem oddelku NUK navaja inventarna knjiga (pod številko 54) seznam tega prodanega gradiva, ki pa je prišel v NUK šele iz FZC; ta pa še ni popolnoma urejen, zato seznam trenutno ni dosegljiv. Leta 1967 je bil Dušan Kermavner nekaj dni v Leningradu in je v Saltykov-Ščedrinovi knjižnici dobil v roke seznam Costove zapuščine, prevzete od Petrograjske knjižnice. Napravil si je iz njega nekaj izpiskov (npr. *Télégraphe Officiel*, *Soča* itd.), dnevnika H. Coste pa ni opazil.¹⁷

Ko se je Cornelija Schollmayr po smrti moža, s katerim je bila več let v Romuniji, zopet vrnila v Ljubljano, je priobčila v *Laibacher Zeitung* 1892¹⁸ zanimiv podlistek z naslovom »Alte Tagebücher«, v katerem je objavila nekaj odlomkov iz dnevnika svojega očeta iz let 1820—1825. Namenoma pa je izpustila mesece ljubljanskega kongresa, ker ni bilo toliko prostora na razpolago, a hkrati izraža namen, da bo o tem predmetu prihodnjič govorila. Vendar drugega podlistka ni bilo, pač pa je

¹² o. c. 261.

¹³ *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich* III, Wien 1858, 16—17.

¹⁴ SBL I, Ljubljana 1925/32, 86.

¹⁵ o. c. 2.

¹⁶ SBL 10, Ljubljana 1967, 235—236.

¹⁷ Informacija dr. D. Kermavnerja, za katero se mu lepo zahvaljujem.

¹⁸ Nr 121, 122 (28., 30. V.)

izšla v Slovenskem narodu 24. XII. 1891 notica, da namerava C. Schollmayr izdati dnevnik pokojnega brata Henrika Etbina. Tudi rokopis, ki ga omenja Josip Vošnjak v svojih spominih¹⁹, ni Henrikov, temveč Etbinov, ker je tudi Etbin pisal dnevnik. Res je Cornelija po skicah in posameznih listih rekonstruirala Henrikov dnevnik, da bi ga objavila, vendar tudi ta ni prišel v tisk, ostal je v rokopisu.

En zaboj spisov obeh Costov je prišel 8. februarja 1898 v shrambo v Narodni muzej, da ostane zapečaten do smrti Cornelije, potem lahko razpolaga z njim njen sin, Heinrich Schollmayr-Lichtenberg. Ta šneprski upravitelj je umrl 1930 na gradiču Koča vas pri Starem trgu (Hallerstein). 8. maja 1933 je njegova edina dedinja Margareta Schollmayr-Lichtenberg prosila, da se ji izročijo ti spisi, navede jih 11, med njimi »Congress-Tagebuch 1821« (to je rekonstrukcija). Vendar do izročila ni prišlo, gradivo je ostalo v Narodnem muzeju do 1948, ko je celotni arhiv muzeja prešel v last AS.²⁰

Tako je bila dozdej znana le rekonstrukcija dnevnika iz Narodnega muzeja, iz nje so črpali vsi omenjeni pisatelji. Ko pa sem 1962 zbiral gradivo za retrospektivno slovensko zgodovinsko bibliografijo v dunajski Administrative Bibliothek im Bundeskanzleramt (I. Herrengasse 23), sem slučajno našla izredno lepo kaligrafično pisano, vezano kopijo Costovega dnevnika. Oskrbeli so nam ljubeznivo kserokopijo tega rokopisa, ki je zdaj (od 1965) last naše sekcije za občo in narodno zgodovino SAZU.

Opisati hočemo na novo odkrito kopijo. Naslov je: *Tagebuch geführt waehrend des Congresses in Laibach von Heinrich Costa*. Kot kopicist je naveden Chrisant Albert Ritter von Franken, k. k. Laibacher Hauptzollamts Pract. Pisano je v gotici, imena v latinici. Spis obsega 127 str. — fo. 23,5 × 19,5 cm. Na naslovni strani v levem zgornjem kotu je vpis: v. Elsenau D. a. d. A. (bivši lastnik?); v desnem spodnjem kotu žig: Bibliothek des k. k. Ministeriums des Innern. Pred tekstom je situacijski plan Ljubljane z označbo stanovanj visokih in najvišjih udeležencev kongresa, narisal ga je Franz Dischman. Po tekstu je še nekaj seznamov.

H. Costa posveča svoje delo magistratu in meščanom Ljubljane ter v kratkem uvodu (1 str.) pravi, da spada teh 5 mesecev leta 1821 k bleščečim dobam kranjske zgodovine, zato je spis tega kongresa zanimiv. To je resen predmet, kot tak zahteva slog brez okraskov, analogen slogu Thalberga v njegovi kroniki Ljubljane in bi bilo nekako nadaljevanje Thalbergove kronike. In res je H. Costa vesten kronist, morda malo pust. Začenja s 15. decembrom 1820 in konča z 22. majem 1821.

Ko bomo analizirali vsebino dnevnika, bomo najprej povedali, kaj v njem je. Največji del zavzemajo udeleženci kongresa, vsi navedeni s polnimi dolgimi naslovi, z dnevom prihoda in odhoda ter stanovanji.

¹⁹ Spomini I., Ljubljana 1905, 183—184.

²⁰ Iz akcesijske knjige AS 1821—1945, ki jo sestavlja višja arhivarka Ema Umek.

Navzoči so bili cesar Franc I., cesarica Carolina, car Aleksander, neapeljski kralj Ferdinand in modenski vojvoda Franc. (Pruskega kralja Friedricha Wilhelma III. ni bilo.) Potem zastopniki opolnomočenci na kongresu, 18 oziroma 19; za Avstrijo Metternich in Vincent, za Rusijo Capodistrias, Nesselrode in Pozzo di Borgo, za Prusijo Hardenberg, Bernstorff in Krusemark — slednji je stanoval pri očetu H. Coste —, za Anglijo Stewart in Gordon, za Francijo Blacas, Laferronnays in Riquet de Caraman, za Cerkevno državo kardinal Spina, za Neapelj Ruffo, za Toskano Nero-Corsini, za Piemont San Marsano in San Martin d'Aglié. *Intelligenz-Blatt*, priloga *Laibacher Zeitung*, je tudi priobčil sezname oseb, ki so pripotovale in odpotovale, seznam opolnomočencev je sam Gentz objavil v *Oesterreichischer Beobachter*²¹ kot korekturo, ker je švicarski časopis *Aargauer Zeitung* prinesel netočen seznam. Več seznamov udeležencev kongresa je bilo tudi v Narodnem muzeju, eden, okrajšan, je bil pozneje objavljen v *MHVK*²² in še pozneje v *LZg*²³.

Drugi obsežni del dnevnika zavzemajo tim. *družabne prireditve*. Diplomati, ki so se po dolgočasnem kongresu v Opavi Ljubljane nekako bali, so bili potolaženi, saj čeprav je bila Ljubljana majhno mesto z 20.000 prebivalci, teh prireditev ni bilo tako malo. Filharmonija je prispevala koncerte in akademije (19., 26. I., 5., 9., 15. II., 9. III., 17., 22., 24. IV., 18. V.) in serenado 21. V. pred odhodom cesarja in cesarice. Gledališče je uprizorilo opere: Rossini, *Seviljski brivec* (30. I., 18. II.), *La Cerentola* (3. IV.), *Edoardo e Cristina* (10. V.) in dele obeh slednjih oper (19., 20. V.). Meščanstvo je priredilo ples 25. II., plemstvo 3. III., *soirées dansantes* sta bili 29. I. in 5. II. Te prireditve so bile ali v reduti ali v gledališču. Obe poslopji so tik pred kongresom nekoliko restavrirali, vendar so z Dunaja naročili, naj porabijo čim manj stroškov²⁴. Tudi Metternich je priredil na svojem stanovanju več slovesnih večerov (11., 18., 25. III. 1., 8. IV.), značilno je, da so bili proti koncu kongresa, ko je bilo glavno delo že opravljeno.

V to skupino se lahko uvršča užitek, ki so ga imeli prebivalci Ljubljane, ko so mogli opazovati *obiske* in izlete visokih osebnosti. Car Aleksander je najbolj ljubil Lattermannov drevored, kjer je bil skoraj vsak dan. Cesar Franc pa je šel rad v Mestni log, kjer so mu postavili majhen paviljon, in na grad zaradi razgleda in streljanja ptičev. Sicer pa je porabil čas tudi za druge obiske. 10. I. si je ogledal reduto in gledališče, cesarica pa je obiskala uršulinske šole. 17. I. sta cesar in kralj Ferdinand bila na gradu, 21. I. cesar in cesarica pri slapu v Studencu, 22. I. je bil cesar v Dolu, 23. I. na Barju, 26. I. od 9. do 3. ure na seji gubernija, 9. II. na Golovcu, 14. II. si je ogledal vojaško bolnišnico in vojaški magacin, 15. II. s kraljem Ferdinandom vojaško bolnišnico in žrebčarno na Selu, 13. III. je bila cesarica na obisku v Škofji Loki, 1. in 15. V. sta

²¹ 1821, 56 (25. II.).

²² 1858, 81—84, 90—97.

²³ 1901, 20, 21. *Erinnerungen an den Laibacher Congress* i. J. 1821.

²⁴ *J. Mal o. c.*, 286.

cesar in cesarica obiskala Božji grob v Štepanji vasi, 3. V. sta jahala na Golovec, 4. V. se peljala na Šmarno goro. 10. V. je cesar zopet šel na Golovec, 15. V. obiskal civilno bolnišnico, cesarica pa obiskala vojaško deško vzgajališče. 16. V. sta se cesar in cesarica peljala v Dol k Erbergu. 18. V. je cesar obiskal vojaško deško vzgajališče in botanični vrt, cesarica grad in kaznilnico. 19. V. je cesar obiskal licej, gimnazijo in normalke — najdelj je bil v risalnici in gimnaziji — potem vojaško bolnišnico. 19. V. je bila cesarica v dekliških šolah, 20. V. sta bila cesar in cesarica v Lattermannovem drevoredu.

Neštevilne avdiencie niso bile tako vidne, čeprav so zabeležene. Zelo pa so bile vidne *iluminacije* mesta ob različnih priložnostih: za pravoslavni božič (13. I.), za rojstni dan cesarice in cesarja (8., 12. II.) in za zmago v Neaplju (3. IV.). O vsem tem je tudi mnogo notic v Laibacher Zeitung, vendar jih ima dnevnik več. Dnevnik je tudi podrobno zabeležil darila in odlikovanja, ki so jih visoki gostje razdelili pred odhodom.

Tretji obsežni del dnevnika obsegajo *vojaške zadeve*, ki so bile bolj številne kot družabne prireditve. Revije vojaštva, ki so se vrstile od 30. I. do 27. IV. (1., 2., 3., 4., 5. II., 17., 20., 23., 24., 25. IV.) so bile vedno na Kapucinskem trgu, takrat prekrščenem v Kongresni trg, navzoči so bili cesar Franc, car Aleksander, kralj Ferdinand in vojvoda Franc Modenski, slednji, če je bil v Ljubljani, ker je trikrat pripotoval in odpotoval. Te parade so bile tako številne, ker je vojaštvo, določeno za intervencijo v Italiji, šlo skozi Ljubljano, po koncu ekspedicije se pa vračalo, zamenjali so tudi garnizijo. Te čete so bile večinoma sestavljene iz graničarjev (Ogulin, Slunj, Varaždin itd.). Tu lahko priključimo vojaška poročila, ki so začela prihajati 13. III. o vojaških akcijah v Neaplju in Piemontu in se končajo 17. IV. (20., 23., 27., 30. III., 3., 10., 13. IV.). Te vesti sta vestno zabeležila dnevnik in Laibacher Zeitung. Vrnitev vojaštva iz Italije se je nadaljevala še po koncu kongresa, v maju in juniju.

O *političnih zadevah* pa je v dnevniku zelo malo, čeprav je bil to tako izrazito političen kongres; v tem oziru se dnevnik lahko kosa s strogo cenzurirano Laibacher Zeitung. Ta je od uradnih publikacij prinesla le Deklaraciji 14. II. in 12. V., Instrukcije za ministre Avstrije, Rusije in Prusije v Neaplju 16. III. in Okrožnico avstrijskim poslanikom 12. V.²⁵ Dnevnik omenja le, da so prihajale dobre vesti iz Italije o uspešni intervenciji (20. III.) in da so potem bile zahvalne božje službe (3., 22. IV.). In s tem smo končali s pregledom tega, kar je v dnevniku, pravzaprav le zunanji dogodki, in lahko prehajamo na to, česar *ni v dnevniku*, to so notranji dogodki. To notranjo sliko je pri nas opisal edino V. Šenk.

Dnevnik ne omenja niti *sej* kongresa, niti kje so bile. Bile so vedno zvečer ob 9 in so trajale pozno v noč. (Poskus, preložiti jih na dopoldan, ni uspel.) V prvih tednih je bilo 24 malih in 10 splošnih sej, pred definitivnim koncem kongresa še 4 male. Bile so na Metternichovem stano-

²⁵ LZg 16. II., priloga; 22. V. priloga; 16., 20. III., priloga; 22. V. priloga.

vanju, v Zoisovi hiši na Bregu, vse splošne in blizu polovica malih, ostale male na Bernstoffovem stanovanju.²⁶

Še manj so bili seveda znani *dogodki pred kongresom*. Kako je car Aleksander predlagal zvezo narodov po načelih krščanstva in kako je Metternich s sicer maloštevilnimi korekturami spremenil zvezo narodov v zvezo vladarjev in orodje za vzdrževanje obstoječega reda. Werner Näf je pokazal nazorno razliko med Aleksandrovim osnutkom in Metternichovim korigiranim tekstom.²⁷ M. Bourquin sicer pravi, da Näf pretirava²⁸, a to ni res. Tako je bil že ob ustanovitvi Svete alianse 1815 kompromis. Vendar so že na 2. kongresu v Opavi — 1. je bil v Aachenu — sklenili intervencijo proti konstituciji v Neaplju, ljubljanski kongres je spremenil sklep v dejanje. Soglasja pa pravzaprav ni bilo: Avstrija se je imela za varuhinjo Italije, ruski car se je pod Metternichovim vplivom na čajankah spremenil iz mistika v legitimista, Prusija se je zanimala le za Nemško zvezo, Anglija je odklonila podpis za intervencijo in bila za nevtralnost v neapeljski zadevi, francoski zastopniki so bili needini in niso podpisali, Italijani so bili za intervencijo razen Cerkevne države.²⁹ Sicer je odločalo le velikih pet — Avstrija, Rusija, Prusija, Anglija, Francija. Zaradi neenotnosti stališč je moral podpisati kongresne protokole le Gentz, le zadnji zaključni zapisnik (12. V.) so podpisali trije: Avstrija, Rusija in Prusija. V gladki francoščini Gentzovih zapisnikov, ki imajo naslov »Journal des conférences«, so izginile burne debate, vedno večja odmaknjenost Angležev, nasprotja med Capodistri- asom in Nesselrodom, Caramanom in njegovima kolegoma, dramatični dan 12. III., ko so sklenili, da gre 80.000 Avstrijcev v Italijo in da pride 90.000 Rusov na pomoč, kar pa so na Dunaju zavrli, itd. Vendar je Metternich zmagal, Ljubljana je višek v razvoju Svete alianse v vlogi meddržavne kontinentalne policije.³⁰

V dnevniku tudi ni edina zadeva, ki je postala skoraj *afera*. Dunajska Allgemeine Zeitung je 7. II. objavila članek, kjer je bilo rečeno o govoru cesarja Franca ljubljanskim profesorjem, da jim je povedal, naj vzgajajo dobre državljane, učenjakov ne potrebuje.³¹ Ljubljanski profesorji so 18. II. protestirali in ponudili demanti v vlogi na Metternicha s podpisi vseh fakultet. Metternich je bil zelo zadovoljen z vlogo, demanti pa ni bil zaželen. Avtor vloge pa ni bil profesor.³²

Kongres je bil v Ljubljani, vendar dnevnik *Slovenec* ne omenja. Le 14. I. omenja, da je car Aleksander opazil naš »krainisch-slavischer Dialekt« in 8. IV. da je bila v stolnici »krainerische Predigt«³³. To je vse

²⁶ V. Šenk, o. c. 55—58, 15—20.

²⁷ W. Näf, Zur Geschichte der Heiligen Allianz, Bern 1928 (Berner Untersuchungen zur Allgemeinen Geschichte 1), 9—12, 14, 16, 19, 31/34.

²⁸ o. c. 134.

²⁹ V. Šenk, o. c. 63—87.

³⁰ V. Šenk, o. c. 165—170.

³¹ V. Šenk, o. c. 11.

³² HHSA, Kongressakten, Karton 22 (Fasc. 49).

³³ O. Hegemann, o. c. 15.

za Ljubljano, ki je bila 1809—1813 prestolnica Ilirskih provinc in kjer so že bili zametki razvoja slovenske samozavesti.

Pa še nečesa ni v dnevniku, kar pač ni moglo biti, ker so ti podatki postali znani šele pozneje, ko so izšli dnevniki in spomini Metternicha in Gentza; to so *pohvale* mesta Ljubljane, o zelo udobnih stanovanjih, o nad vse prijetnem vzdušju, o edinstvenem političnem položaju v Evropi, o lepoti okolice in izletih itd.³⁴ In to niso bila samo osebna mnenja Metternicha in Gentza, prav tako so mislili tudi drugi diplomati, ki so, kakor pravi Metternich, žalostni (»betrübt«) odpotovali iz Ljubljane, ki so jo tako vzljubili. Če bi kongresisti poznali besedne igre, bi morda tudi rekli »Emona — Amoena, Ljubljana — ljubljena«.

Omenili smo najprej, kaj so mogli pisatelji črpati iz dnevnika, potem stvari, ki jih v dnevniku ni. Je pa še *nekaj podatkov* v dnevniku, za katere se pisatelji niso posebno zanimali. To so najprej poročila o vremenu, ki bi morda zanimala *meteorologe*. Čeprav je Intelligenz-Blatt vsak teden objavljala meteorološka opazovanja, je Costa na začetku vsakega dne skrupulozno zabeležil stanje barometra, temperaturo in značaj vremena: lepo, toplo, sončno, spremenljivo, meglo, dež, sneg, prah. Iz teh podatkov dobi človek vtis, da je bila na začetku kongresa zima izredno ugodna, pomlad na koncu kongresa pa naravnost očarljiva. Prvo dejstvo je že opazila Corneliya Scholmayr in v svojem podlistku zapisala³⁵, da so to zimo imenovali »Dreikaiserwinter«.

Drugi zanimivi podatki se nanašajo na *topografijo* Ljubljane. Situacijski plan na začetku dnevnika je lično izdelan, le v prav majhnem formatu 14 × 11 cm. Na koncu dnevnika pa podaja Costa v zvezi s planom več seznamov. Seznam predmestij: Kapucinsko, Poljane, Št. Peter, Gradišče, Krakovo, Trnovo; seznam najbolj vidnih poslopij, od katerih nekatera ne obstajajo več ali imajo druga imena: stolnica, rotovž z Robbovim vodnjakom, škofija, semenišče, licej, most v Štepanjo vas, kasarna, cerkev Št. Peter, kasarniški most (sedaj Šentpetrski), sedanji Zmajski most (»Metzerbrücke«), Špitalski most (sedaj Tromostovje), drevo ved ob Ljubljanici, Frančiškanska cerkev, kapucinski trg (potem Kongresni, zdaj Trg revolucije), uršulinski samostan in cerkev, stanovsko gledališče, Čevljarski most, cerkev in hiša Križniškega reda (Križanke) z dvorano Filharmonije, most čez Gruberjev kanal, cerkev Št. Jakob, stanovska reduta, grad s kaznilnico in strelišče. Sledi seznam udeležencev kongresa, vendar samo vladajočih knezov in opolnomočencev z natančno označbo stanovanj. Mnogoštevilni samo začasni kongresisti seveda niso omenjeni.³⁶

Zadnji seznam pa je zanimiv za *promet*.³⁷ To je seznam krajev, preko katerih so po koncu kongresa udeleženci odpotovali, cesar in cesarica z glavnim delom spremstva preko Celovca v Schönbrunn, od 21. do 24. V., v 21 vozovih, 27 poštnih postaj, s 104 konji za zamenjavo.

³⁴ Metternich, o. c. III., 437, 439, 440; Gentz, o. c. II., 381, 395.

³⁵ o. c. Nr. 121.

³⁶ Dnevnik 105—107, 109—113.

³⁷ Dnevnik 117—122, 122—127.

Manjši del spremstva je potoval čez Gradec na Dunaj, 21.—23. V., v 8 vozovih, tudi 27 poštnih postaj, s 44 konji za zamenjavo. Organizacija je bila odlična, vozovi so bili oštevilčeni, število potnikov je v vsakem vozu natančno navedeno od cesarja do lakaja. Navedene so tudi cene za posamezne proge — in napitnine za postiljone. Torej majhen vozni red za leto 1821. Car je odpotoval že 13. V. čez Ofen (Budimpešta) in Varšavo v Petersburg. Gentz in Metternich, najbolj delavna člana kongresa, resnično »garača«, sta odpotovala prvi 14. V., drugi 22. V. Za številne druge kongresiste ni tako natančnih podatkov.

Zanimivo je primerjanje rekonstruiranega teksta z dunajsko kopijo. Naslov je nespremenjen. Dodano je: Herausgegeben und mit Noten vermehrt von C. Sch. V tekstu samem je malo sprememb: pri vsakem dnevu na prvem mestu vreme, potem prihodi in odhodi kongresistov, prireditve itd., besedilo je skoraj dobesedno. Pač pa je precej obsežnih dodatkov izdajateljice, večinoma iz Metternichs Nachgelassenen Papieren, polemika z angleškimi parlamentarci, zmagoslavje radi spreobrnitve carja, hvalnica Ljubljane itd. —, nekateri pa so iz časopisov Laibacher Zeitung, Allgemeine Zeitung in Oesterreichischer Beobachter, potem okrožnice avstrijskim poslanikom in proklamaciji 14. II. in 12. V. itd. Tako je obseg rokopisa, ki je nevezan, večji od naše kopije: 56 oštevilčenih pol, 17 × 21 cm, strani niso oštevilčene, jih je pa 312. Vložen listek pove, da se je pola 50 leta 1923 izgubila. Dedicacija je nespremenjena, potem je kratek pogovor H. Coste iz julija 1825, in predgovor 7 strani izdajateljice iz julija 1892, kjer pripoveduje o usodi na cenzuri vloženega rokopisa — to je povzel O. Hegemann — in se močno čudi, kako se je moglo to zgoditi pri tako očitni lojalnosti pisatelja. Sama pravi, da je v dnevniku prav malo politike. Z njenimi dodatki iz Metternicha je dejansko delež politike povečan. Od seznamov na koncu kopije ima samo Quartiertafel, pa pred začetkom teksta. Omenja tudi gospodarsko stran, zlati dež za prebivalce Ljubljane zaradi najemnin za stanovanja in še nekaj več družabnih prireditev. Trpela pa je enotnost sloga, ker med Costovim in Metternichovim slogom je izredna razlika. prvi je nekako tog, drugi duhovit. Plana Ljubljane pa ni.

Nastalo pa je v zvezi z dnevnikom *več problemov*. Prvi je: zakaj cenzura ni dovolila objave dnevnika? Henrik Costa, r. 1799, u. 1871 kot višji carinski ravnatelj, je bil v času kongresa 21 let star in dnevnik je gotovo prvi njegovih spisov, ki jih ni malo. Vestno je zabeležil od 15. XII. 1820 do 22. V. 1821 kar je videl in zvedel, o kakšni kritiki ni ne duha ne sluha, ves spis je prepojen z občutki in izrazi zvestega podložnika avstrijskega cesarja. (Tudi himna je na koncu dnevnika.) Tako človek res ne ve, kje je bil kamen spotike za cenzuro. Če pa kdo pozna kakšno študijo o cenzuri³⁸ in vidi, kakšne nedolžne stvari so bile prepovedane, razume morda tudi to prepoved cenzure. Ali so morda — pa to je gola domneva — Costi zamerili dedikacijo treh romanc iz ruske zgodovine,

³⁸ N. pr.: Friedrich Wilhelm Kosch, Das Grazer Bücherrevisionsamt 1781—1848, Graz 1969, ZhVSt 60, 45—84.

ki jih je izročil carju Aleksandru po knezu Volkonškem? Car je dedikacijo sprejel in Costi poslal 25 zlatih dukatov.³⁹

Drugi problem je, ali je prišel original dnevnika s prodanim delom Henrikove in Etbinove zapuščine v Petrograd? O tem smo že govorili in trenutno ostane to vprašanje še nerešeno.

Tretji problem je, ali je kopija dnevnika v dunajski administrativni biblioteki — kopijo te kopije imamo zdaj tudi mi — kopija originala, ali je ta imel tudi situacijski plan, in kako je kopija prišla v omenjeno biblioteko?

Na moje vprašanje 6. XI. 1970 mi je Administrative Bibliothek im Bundeskanzleramt 11. XI. 1970 odgovorila⁴⁰, da žal nima podatkov o tem, kdaj je dnevnik prišel v biblioteko in kdo je bil prejšnji lastnik. Administrativna biblioteka je bila ustanovljena 1849, njen temeljni fond so bile knjige iz Allgemeine Hofkanzlei, prednice 1848 ustanovljenega notranjega ministrstva. Potem je dobila še obširno biblioteko iz Polizeihofstelle, Staats- u. Conferenzbibliothek in Sammlung der ungarischen und siebenbürgischen Hofkanzlei po njuni ukinitvi 1848. Leta 1850 so začeli s katalogizacijo. Tako ostane tudi to vprašanje še odprto.

Zadnji problem: zakaj ni prišlo 1892 do objave rekonstruiranega dnevnika, ki ga je sestavila Corneliya Schollmayr, ki je bil dolgo v Narodnem muzeju in je zdaj v AS?

Končno še vprašanje: kakšne *spomine* je zapustil kongres v Sloveniji? Moramo reči, da ostane malo, če odštejemo navedene publikacije: motiv s kongresa na panjski končnici, okrasek na uri v Narodnem muzeju.⁴¹ To se ne da primerjati s spomini na turške in francoske čase. Vzrok je verjetno v tem, da je bil kongres važen le za Ljubljano in da je bila Sveta aliansa sploh na slabem glasu.

Ker je v našem zgodovinopisju malo del spominskega značaja, ki je nekako dopolnilo gradiva uradniškega značaja, ki podaja stvari, kakor bi morale biti, spomini pa jih podajajo, kakor so bile, čeprav gledane skozi prizmo avtorja, se poraja misel, da je dnevnik Henrika Coste, čeprav je le prispevek za lokalno zgodovino, pravzaprav le zaslužil, da bi ga objavili. Letos je ravno 150-letnica ljubljanskega kongresa Svete aliance.

³⁹ Dnevnik 9. IV. 1821.

⁴⁰ Za informacijo se najlepše zahvaljujem.

Résumé

LE JOURNAL TENU PAR HENRI COSTA PENDANT LE CONGRÈS DE LA SAINTE ALLIANCE À LJUBLJANA EN 1821

Henri Costa, alors jeune homme de 21 ans, plus tard fonctionnaire et enfin directeur de l'administration des finances à Ljubljana, a décrit minutieusement le congrès de la Sainte Alliance à Ljubljana en 1821. En 1825, il présenta son manuscrit à la censure, qui ne permit pas l'impression, quoique H. Costa fût un citoyen très loyal. L'exemplaire de la censure disparut. L'exemplaire original fut vendu-probablement-avec d'autres écrits de Henri Costa et de son fils Etbin Henri par la fille de Henri, Cornélie Schollmayr, à la Bibliothèque Impériale de Petrograd, aujourd'hui Bibliothèque de Saltykov-Ščedrin à Leningrad, mais ce n'est pas tout-à-fait sûr. En 1892, C. Schollmayr composa avec feuilles éparses une reconstruction du journal, également destinée à l'impression, mais qui resta également manuscrit, longtemps conservée aux Archives du Musée National de Ljubljana, maintenant aux Archives d'Etat de Ljubljana. De cette reconstruction ont puisé les auteurs qui ont écrit sur le congrès de Ljubljana. Mais, il y a quelques ans, que l'auteur de cet article a trouvé à la Bibliothèque administrative de la chancellerie de Vienne une belle copie du journal dont l'Institut historique de l'Académie slovène des sciences de Ljubljana s'est procuré une copie.

Henri Costa décrit surtout les congressistes, leurs venues, leurs départs, leurs logements, les revues militaires des troupes qui étaient dirigées à Naples pour y supprimer la révolution, et les divertissements mondains, bref le côté extérieur du congrès. Il n'y a presque rien sur la vie intérieure du congrès, spécialement les événements politiques. Cette vie intérieure a été décrite plus tard, quand les souvenirs de Metternich et Gentz ont été publiés et, spécialement, quand les archives de Vienne ont été explorées. Le congrès de Ljubljana apparaît alors dans toute son importance comme point culminant dans l'évolution de la Sainte Alliance. Mais Henri Costa, consciencieux chroniqueur, n'a pu donner qu'une contribution à l'histoire locale, à l'histoire de Ljubljana, pour laquelle la période du congrès a été une période brillante, et où les congressistes se trouvaient très bien. Tout-de-même, le journal de Henri Costa aurait mérité l'impression, surtout parce qu'il y a peu d'ouvrages du caractère de mémoires dans l'historiographie slovène.

